

12. Подоляка А.М. Адміністративно-правовий статус Державної автомобільної інспекції МВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» ; Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2004. 19 с.
13. Авторгов А.М. Адміністративно-правовий статус державного виконавця : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» ; Київський нац. ун-т внутр. справ 12.00.07. Київ, 2008. 17 с.
14. Бахрах Д.Н. Административное право : учебник. Москва: БЕК, 1996. 368 с.
15. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.
16. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.11.2018).
17. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.11.2018).

УДК 342.863 : 341.24

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Кобко Євген Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
права і процесу (Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ, Україна)

Розглянуто питання міжнародної та національної безпеки в контексті системного відбиття принципів її реалізації. Концепція національної безпеки розвивається динамічно. Хоча й існує певна різниця у розумінні терміну «національна безпека» в різних країнах, у більшості національних планів закріплено, що вона полягає у захисті націй та громадян. Цілісна концепція «національної безпеки» має міжнародно визнаний зміст.

Розглянуто питання міжнародного виміру національної безпеки її стандарти. Визначено та надано низку теоретичних висновків вдосконалення державної політики у цій сфері. Ці стандарти визначені у міжнародних договорах про права людини та в інших міжнародних документах, визнаних державами під егідою ООН, Ради Європи та ОБСЄ. Для цього дослідження важливо враховувати реальний вплив глобалізації на державу, право, безпеку та права людини.

На основі міжнародних стандартів держави розробляють національні плани та стратегії. Ці плани та стратегії визначають зміст національної безпеки, джерела загроз, а також окреслюють значення співробітництва на міжнародному, національному та субнаціональному рівнях у сфері управління ризиками, які пов'язані з безпекою. Усі національні плани використовують термін «національна безпека» як центральне поняття. Національне безпекове законодавство встановлює способи, за яких кожна держава протидіє загрозам своїй безпеці, її цінностям та самому існуванню.

Основною метою більшості міжнародних актів є сприяння стандартизації законодавства про національну безпеку держав. Але, світ ще не є місцем, де глобально скоординовані дії держав створили всесвітню мережу правових засобів протидії загрозам національній безпеці.

Інтеграція в євроатлантичний регіон з метою набуття членства в Організації Північно-Атлантичного договору визначена як один з пріоритетів національних інтересів України.

Ключові слова: безпека, національна безпека, міжнародна безпека, зовнішня політика, глобалізація, міжнародне співробітництво.

INTERNATIONAL LEGAL BASIS FOR PROVISION OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Kobko Yevgeny Vasilyevich,
Ph.D in Law, Docent,
Associate Professor at the Department
of Administrative Law and Procedure
(The National Academy of Internal
Affairs, Kyiv, Ukraine)

The issues of international and national safety are considered in the context of system display of principles of its realization. National security is a dynamic, evolving concept. Although there is some variation across countries, the meaning of term “national security” is quite similar across national plans and it refers to protecting nations and citizens. The term “national security” represents a coherent concept that has an internationally understood meaning.

The issue of international dimension of national security and its standards is considered. Have been determined and analyzed and the number of the theoretical conclusions as to the investigated sphere of the state policy improvement have been formulated. These standards are those as defined in international human rights treaties and in other international instruments agreed by states under the auspices of the United Nations, the Council of Europe and the OSCE. For this research it is important to consider the actual impact of globalization on the state, law, security and human rights.

Based on international standards, states develop national plans and strategies. These plans and strategies define national security, identify sources of threat and provide blueprints for assignment of roles and cooperation at the international, national and sub-national levels in managing security related risks. All of the plans reviewed use the term “national security” as the central concept. National security law establishes the way that each state handles threats to its government, its values, and its very existence.

The main objective of most international instruments is to promote the standardization of national security legislation. But, the world is not yet a place where globally coordinated action will produce a world-wide web of legal means of counteracting threats to national security.

Integration into Euro-Atlantic area with the aim of acquiring membership in North-Atlantic Treaty Organization was determined as one of the priorities of the national interests of Ukraine.

Key words: security, national security, international security, foreign policy, globalization, international cooperation.

На сьогодні жодна держава світу не спроможна виключно самотійно розв'язувати свої безпекові проблеми та гарантувати власну територіальну цілісність і суверенітет

без підтримки міжнародної спільноти. Навіть потенційні «наддержави» не можуть попередити та протидіяти тероризму, екстремізму, радикалізму, ядерним загрозам та іншим глобальним викликам. Якщо ж мова йде про менш потужні держави, то міжнародний захист стає інколи чи не єдиною гарантією збереження національної безпеки.

Сучасна система міжнародної та національної безпеки України є невіддільними, взаємопов'язаними та нерозривно пов'язаними явищами. Міжнародні безпекова ситуація в ХХІ ст. демонструє значущість посилення механізмів забезпечення національної безпеки України. Сучасні загрози міжнародному правопорядку зумовлюють потребу України орієнтуватися навіть на ті загрози, що неприйнятні для її ментальних, політичних, географічних характеристик.

Проблематика правового забезпечення національної безпеки відбита в роботах таких дослідників, як Ю. Битяк, Ю. Барабаш, Р. Ботвінов, А. Гриценко, А. Дацюк, А. Єзеров, С. Здіорук, Є. Ковальов, Ю. Ковбасюк, О. Користін, О. Литвиненко, Н. Нижник, Г. Новицький, С. Погребняк, В. Пилипчук, Г. Ситник, С. Чумаченко та інші. Міжнародно-правові засади забезпечення національної та міжнародної безпеки в межах своїх наукових досліджень аналізували такі науковці, як М. Баймуратов, О. Веденєва, С. Грицак, А. Георгіца, В. Денисов, О. Запорожець, В. Колесник, В. Куницький, В. Ліпкан, Ю. Максименко, Н. Пархоменко, К. Полетіло, В. Ткаченко, О. Топчій, С. Толстов, М. Черкес, Т. Чехович та інші. Водночас, в Україні досі бракує комплексних досліджень присвячених систематизації в узагальненні міжнародних засад забезпечення національної безпеки.

Метою наукової статті є аналіз, узагальнення та систематизація міжнародних актів у сфері забезпечення національної безпеки для приведення сучасного безпекового законодавства України до вимог міжнародної спільноти.

Не викликає сумнівів пріоритетність міжнародних стандартів у сфері забезпечення національної та міжнародної безпеки. Врахування міжнародних стандартів у безпековій та оборонній сферах є важливим чинником визнання Українського суспільства цивілізованим членом міжнародної спільноти. Міжнародні акти є складовою системи нормативно-правових актів, що закріплюють засади національної безпеки. Системний аналіз міжнародних стандартів у сфері забезпечення національної безпеки та оборони заслуговує комплексного вивчення.

Сучасна міжнародна та національна безпека означена активізацією взаємозалежності держав, що дає змогу констатувати тенденції до інтеграційних процесів, прагнення до цілісності та єдності всього світу. Зміна характеру цих феноменів зумовлює перегляд їх правового регулювання. Міжнародна та національна безпека еволюціонують під впливом багатьох чинників, що особливо помітно в епоху глобалізаційних процесів [1, с. 126]. Навіть ефективна правова та інституційна основа забезпечення національної безпеки держави не видається дієвою в умовах зовнішніх військових викликів і агресії. Міжнародна спільнота стає на захист і підтримку тих держав світу, які визнають і беззаперечно дотримуються міжнародних правових стандартів у сфері міжнародної та державної безпеки, прав людини, шанує цілісність і недоторканість суверенних держав світу.

Сьогодні змінилась вагомість ООН та ставлення до організації держав-членів. Розвиток конфліктів та агресивні дії та наміри керівництва окремих держав свідчать про те, що ООН не є дієвим механізмом захисту держав-членів від воєнних загроз. Зі збільшенням політичного впливу та розширенням НАТО суттєво змінилась воєнно-силова конфігурація в Європі. Конфлікти, що спалахнули в державах в дев'яностих роках минулого століття жевріють і нині. Неконтрольоване переміщення мігрантів з мусульманських країн створило серйозну загрозу для національної безпеки не тільки

України, але й насамперед країн Європейського континенту [2, с. 18]. Криза дієвості міжнародних інститутів із забезпечення колективної безпеки (НАТО, ЄС, ОБСЄ), розв'язання спорів та запобігання конфліктам, недієздатність міжнародного права у цій сфері, невизначений «транзитний» стан України є найбільшою загрозою національній безпеці [3, с. 15]. В таких умовах актуалізується необхідність вироблення та використання єдиного стандартизованого підходу до розв'язання основних безпекових проблем у світі. Глобалізаційні процеси стимулюють цей процес.

Концепція забезпечення національної безпеки динамічно розвивається у всьому світі. Хоча в різних державах підходи до змістовного наповнення терміну «національна безпека» суттєво диференційовані, у більшості національних безпекових планів, вона стосується захисту націй та громадян.

Національна безпека має міжнародно визнане значення. Вона є своєрідною сферою існування людини, нації, держави, культури, традицій, звичаїв, ресурсів, що не лише міцно пов'язує людей між собою, а і єднає їх з історичною спадщиною та навколишнім середовищем [4, с. 10]. Насамперед варто зазначити, що національна безпека будь-якої держави пов'язана із забезпеченням прав людини.

Національна безпекова політика, в першу чергу, спрямована на забезпечення прав, свобод та інтересів суспільства та особистості. Основоположні стандарти забезпечення національної безпеки передбачені в міжнародних актах у сфері прав людини: Загальній декларації прав людини від 1948 р., Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 р., Міжнародному пакті про громадські та політичні права від 1966 р., Пакті про соціально-економічні та культурні права від 1966 р. та інших.

Зазначені міжнародні акти закріплюють концептуальні засади для подальшого формування спеціальних міжнародних стандартів у різних сферах. Стандарти визначені у міжнародних договорах про права людини та в інших міжнародних документах, отримали подальший розвиток і у міжнародних безпекових актах, розроблених під егідою Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, ОБСЄ, Європейського Союзу, МАГАТЕ та інших.

Важливо акцентувати, що міжнародна безпека на сьогодні зазнає таких викликів і загроз: 1) внутрішньодержавні конфлікти та громадянські війни; 2) міждержавні конфлікти; 3) поширення зброї масового знищення та звичайних озброєнь; 4) організована злочинність; 5) тероризм та екстремізм; 6) глобальні конфлікти за доступ до обмежених ресурсів тощо. На особливу увагу міжнародної сілноти заслуговують такі загрози: міжнародний тероризм, екологічні проблеми, ядерна небезпека, етнічні та релігійні конфлікти, діяльність тоталітарних сект, неконтрольована міграція, організована злочинність [5]. На міжнародному рівні відсутній єдиний універсальний документ, який би встановлював стандарти забезпечення міжнародної та національної безпеки в умовах різних викликів та загроз. Натомість, розроблена складна мережа міжнародних актів, що мають власний предмет правового регулювання, орієнтований на потенційні та реальні загрози.

Міжнародні акти, що закріплюють стандарти у сфері забезпечення національної та міжнародної безпеки можна поділити на види за різними критеріями: суб'єктами прийняття, об'єктами правового регулювання, характером регулювання, формою об'єктивації, зовнішньою формою тощо. У виборі раціонального підходу до характеристики системи міжнародних стандартів у сфері забезпечення національної безпеки інтерес представляє критерій їх поділу саме за суб'єктами прийняття, оскільки саме існування таких актів є досягненням зазначених міжнародних організацій. Саме завдяки їм була розроблена концепція колективної безпеки, визначено основні глобальні загрози та утворена стандартизована система протидії.

У сучасному міжнародному праві розрізняють універсальну та регіональну системи колективної безпеки. Універсальну систему колективної безпеки створено в рамках ООН, її головним завданням є підтримання та зміцнення міжнародного миру й безпеки на основі спільних дій держав [6, с. 278]. Україна знаходиться в системі як універсальної, так і європейської регіональної колективної безпеки, але не користується повним обсягом гарантій останньої, на відміну від держав-членів Європейського Союзу.

Елементи концепції колективної безпеки включають систему загальноприйнятих принципів і норм міжнародного права, закріплених у статуті ООН, систему колективних засобів для попередження та відвернення загроз, систему колективних дій із роззброєння [1, с. 133]. Міжнародні стандарти, що визначають зміст міжнародної безпеки, не тільки закріплюють джерела загроз, а й окреслюють співпрацю на міжнародному, регіональному та національному рівнях в управлінні ризиками, пов'язаними з безпекою. Основною їх метою є сприяння стандартизації законодавства про національну безпеку держав-учасниць міжнародних організацій, утворення мережі глобальної юридичної та фактичної координації.

Відповідно до Статуту ООН від 1945 р., ціллю **Організації Об'єднаних Націй** є підтримка міжнародного миру і безпеки. Для цього ООН здійснює колективні заходи із запобігання та усунення загрози миру і придушення актів агресії, розвиває дружні відносини між націями на основі поваги принципу рівноправності та самовизначення народів, здійснює міжнародне співробітництво у розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру [7]. Принагідно зазначимо, що саме в Статуті ООН принцип незастосування сили чи погрози сили знайшов широке практичне забезпечення та охорону. Саме статут ООН має риси універсального акту у сфері забезпечення міжнародного миру і безпеки.

Міжнародні акти ООН, які прийняті Генеральною Асамблеєю ООН, диференційовані відповідно до напрямів протидії сучасним загрозам міжнародної безпеки: тероризм, піратство, використання ядерної зброї, екстремізм тощо. Основними з них є:

- у сфері забезпечення миру і безпеки: Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 1948 р.; Декларація про право народів на мир від 1984 р. та інші;
- у сфері протидії тероризму: Міжнародна конвенція ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму від 1999 р., Резолюція 58/81 від 2003 р. та Резолюція № 59/46 від 2004 р. «Заходи з ліквідації міжнародного тероризму»; Декларація про заходи ліквідації міжнародного тероризму від 1994 р.; Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 1997 р., Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 1979 р. та інші;
- у сфері забезпечення ядерної безпеки: Конвенція про ядерну безпеку від 1994 р.; Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму від 2005 р. та інші;
- у сфері захисту авіації та судноплавства: Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства від 1988 р.; Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації від 1971 р. та Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 1970 р. та інші;
- у сфері протидії екстремізму: Резолюції № 68/127 «Світ проти насильства та екстремізму» від 2013 р.

Окремо слід акцентувати увагу на Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 1974 р., що є одним з дієвих правових інструментів запобігання злочинам проти миру, гарантування міжнародної безпеки та правопорядку.

Рада Безпеки ООН у своїх численних резолюціях деталізує та уточнює рекомендації міжнародних актів щодо забезпечення міжнародної та національної безпеки.

Серед них: Резолюція № 1373 від 2001 р., Резолюція № 1887 від 2009 р., Резолюція № 2077 від 2012 р., Резолюція № 2020 від 2011 р., Резолюція № 1950 від 2010 р., Резолюція № 1897 від 2009 р., Резолюція № 1851 від 2008 р., Резолюція № 1846 від 2008 р., Резолюція № 30/15 «Права людини та попередження насильницького екстремізму та боротьба з ним» від 2015 р. та багато інших. Резолюції Ради Безпеки ООН ухвалюються для вирішення поточних та потенційних безпекових проблем, введення санкції та обмежувальні заходи тощо.

На основі зазначених міжнародних актів держави-члени ООН розробляють власні плани забезпечення національної безпеки та стратегічні документи. Ці плани та стратегії визначають зміст національної безпеки, джерела загроз, а також окреслюють значення співробітництва на міжнародному, національному та субнаціональному рівнях у сфері управління ризиками, пов'язаними з безпекою. Хоча й існує певна різниця у розумінні терміну «національна безпека» в різних країнах, у більшості національних планів закріплено, що вона полягає у захисті націй та громадян. Усі національні плани використовують термін «національна безпека» як центральне поняття.

Не втрачають актуальності правові акти **Ліги Націй**, як першої міжнародної організації, що присвятила свою діяльність забезпеченню миру і безпеки у світі та розробила низку ключових міжнародних стандартів. Вони закріплені в таких документах, як: Брюссельська декларація про закони і звичаї війни від 1874 року, Правила ведення повітряної війни від 1923 р.; Протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів від 1925 р. та ін. Закономірно, що деякі з них вже не відповідають сучасним реаліям, але саме в них були запроваджені гуманістичні засади ведення війни та забезпечення національної та міжнародної безпеки на засадах мінімальних людських жертв та страждань.

Пріоритетом безпекової політики України та основним орієнтиром зовнішньої є інтеграція до **Європейського Союзу**. Визначальним фактором, гарантом національного суверенітету й протидії зовнішнім загрозам для країн-членів ЄС залишається воєнно-політичний блок НАТО, до складу якого входять майже всі держави Євросоюзу [11].

Основні зусилля Міністерства оборони України під час багатостороннього співробітництва спрямовані на досягнення Україною критеріїв, необхідних для набуття членства в Європейському Союзі та НАТО, а також на забезпечення рівноправного взаємовигідного співробітництва з іншими зацікавленими партнерами у воєнно-політичній, військовій та військово-технічній сферах [8, с. 124]. Не зважаючи на те, що Україна тільки має наміри стати учасником Європейської та Північноатлантичної концепції спільної безпеки, а міжнародні акти, прийняті зазначеними організаціями не стали частиною національного законодавства, Україна поділяє і визнає їх цінність.

В ст. 1 Північноатлантичного договору від 1949 р. закріплено принцип мирного вирішення міжнародних спорів, мирними засобами та таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку та справедливість, а також утримуватись у міжнародних відносинах від погроз силою чи застосування сили у будь-який спосіб [9]. В договорі сторони затвердили своє прагнення жити у мирі з усіма народами, захищати свободу, демократію, верховенство права в Північноатлантичному регіоні. Також, за ініціативи НАТО були прийняті такі ключові безпекові документи, як: Декларація Празького саміту від 2002 р. та План дій щодо боротьби з тероризмом від 2002 р.; Римська декларація Ради НАТО про мир та співробітництво від 1991 р.; Рамковий документ «Партнерство заради миру» від 1994 р. та інші.

Взаємодія України з НАТО здійснюється на основі Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 1997 р., в якій

передбачено, що сторони базуватимуть свої відносини на принципах та зобов'язаннях, згідно з міжнародним правом та міжнародними механізмами, включаючи Статут ООН, Хельсінкський Прикінцевий акт та наступні документи ОБСЄ [10]. В умовах гібридної війни, яка розгорнута проти Української держави міжнародні акти ОБСЄ набувають нового значення.

Організація безпеки та співробітництва в Європі ініціювала ухвалення і підписання низки документів, присвячених збереженню безпекового середовища в усій Європі. До таких відносяться: Паризька хартія для нової Європи від 1990 р., Кодекс поведінки стосовно військово-політичних аспектів безпеки від 1994 р., Декларація лісабонського саміту від 1996 р., Хартія Європейської безпеки від 1999 р., Стратегія ОБСЄ з протидії загрозам безпеці та стабільності в XXI столітті від 2003 р. та багато інших. Зазначені акти є складовою правового підґрунтя концепції спільної безпеки в регіоні.

Концепція спільної європейської безпеки стала ефективною відповіддю країн-членів ЄС на глобальні та регіональні загрози. Європейська стратегія безпеки «Безпечна Європа у кращому світі» від 2003 р. визначає, що загальною метою зовнішньої політики та політики безпеки ЄС є: захист загальних цінностей, фундаментальних інтересів та незалежності ЄС; підвищення рівня захищеності країн-членів Союзу всіма можливими засобами; збереженні миру та зміцнення міжнародної безпеки; сприяння міжнародній співпраці; розвиток і зміцнення принципів демократій та правових засад, шанобливе ставлення й повага до основних прав та свобод людини [12, с. 178; 13]. Інтеграція України до ЄС є важливою в контексті входження до створеної безпекової системи в регіоні.

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки та узагальнення:

1. Сьогодні головною і такою, що потребує оперативного вирішення, є проблема забезпечення міжнародної безпеки. Сучасні можливості озброєння, його нарощування, тенденції нарощування ядерного потенціалу не дозволяють жодній державі світу відчувати себе у безпеці. Національна безпекова політика, в першу чергу, спрямована на забезпечення прав, свобод та інтересів суспільства та особистості. Основоположені стандарти забезпечення національної безпеки передбачені в міжнародних актах у сфері прав людини, що закріплюють концептуальні засади для подальшого формування спеціальних міжнародних стандартів у різних сферах. Стандарти, визначені у міжнародних договорах про права людини отримали подальший розвиток у міжнародних безпекових актах, розроблених під егідою Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, ОБСЄ, Європейського Союзу та інших.

2. На міжнародному рівні відсутній єдиний універсальний документ, який би встановлював стандарти забезпечення міжнародної та національної безпеки в умовах різних викликів та загроз. Натомість, розроблена складна мережа міжнародних актів, що мають власний предмет правового регулювання, який орієнтований на потенційні та реальні загрози.

3. Основною метою більшості міжнародних актів у досліджуваній сфері є сприяння стандартизації законодавства про національну безпеку держав-учасниць міжнародних організацій, утворення мережі глобальної юридичної та фактичної координації. Проте, різні за властивостями національні правові системи обумовлюють різницю в практичних результатах виконання одних і тих же міжнародних вимог. Тому, міжнародна платформа протидії безпековим викликам, де б глобально скоординовані дії різних держав утворювали всесвітню мережу, ще не отримала бажаної реалізації.

Список використаних джерел:

1. Тітко Е.В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2 (12). С. 126–139.
2. Погібко О.І. Воєнна доктрина України – нормативно-правове підґрунтя законодавчого забезпечення оборони держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3. С. 17–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjvn_2015
3. Левик Б.С. Розвиток концепції національної безпеки і оборони України в програмних документах українських політичних партій в період 1992-2009 рр. (воєнно-історичний аспект): автореф. ... дис. канд. істор. наук. Львів, 2010. 19 с.
4. Ліпкан В.А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях : словник. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Київ : Текст, 2008. 400 с.
5. Українська людина в європейському світі: виміри ідентичності / за ред. Т.С. Смовженко, З.Е. Скринник. Київ : УБС НБУ, 2015. 609 с.
6. Чехович Т.В. Забезпечення міжнародної безпеки міжнародно-правовими засобами. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 277–283.
7. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду : Міжнародний документ від 26 червня 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
8. Біла книга–2017. Збройні Сили України. *Міністерство оборони України; Генеральний штаб Збройних Сил України*. Київ : ФОП Москаленко О.М., 2018. 152 с.
9. Північноатлантичний договір : Міжнародний документ від 04 квітня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008
10. Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного : Міжнародний документ від 09 липня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002
11. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України : аналіт. доп. / О.О. Резнікова, В.Ю. Цюкало, В.О. Паливода, С.В. Дрьомов, С.В. Сьомін. Київ : НІСД, 2015. 58 с.
12. Сухенко І.М., Тарнавська І.О. Стратегія безпеки ЄС у європейському медіа-контексті. *Держава та регіони*. 2013. № 1 (13). С.178–181.
13. Treaty on European Union. *Official Journal*. 1992. URL: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/119M/htm/11992M.html>.